

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ FARKINDALIĞININ İNCELENMESİ (İ.Ü. HASAN ALİ YÜCEL EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ)*

Şengül İLGAR**

ÖZ

Özel gereksinimli olarak tanımlanan çocuklar, bedensel özellikleri ve/veya öğrenme yetenekleri normalden çeşitli oranlarda farklılaşan bireylerdir. Bu bireylerin eğitimde aktif rol oynayacak olan öğretmenlerin onları tanıması ve gereksinimlerine yönelik eğitim ortamı hazırlayabilmesi nitelikli eğitim için gereklidir.

Bu çalışmanın amacı; öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalıklarını araştırmaktır. Öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalıklarını ortaya çıkarmak için nitel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesinde, Yabancı Diller Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Özel Eğitim öğretmenliği Temel eğitim ve Eğitim Bilimleri bölümlerine devam eden ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerdir. Örneklem Grubunu 26 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Nitel çalışma yöntemiyle yürütülen araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme ile toplanan veriler, betimsel olarak analiz edilmiştir.

Araştırma bulgularına göre, öğretmen adayları özel gereksinimli çocukların kim olduğunu bilmektedir ve doğru tanımlayabilmektedir. Bununla birlikte çoğu öğretmen adayı, özel gereksinimli çocuklarla nasıl iletişim kuracağı ve nasıl öğretimi gerçekleştireceği konusunda bilgisi olmadığını belirtmiştir. Öğretmen adaylarının çoğunluğu sınıflarında özel gereksinimli öğrencinin olmasının kendilerini kaygılandıracağını ifade etmiştir. Aile ile iletişimde olmanın önemli olduğunu belirtenlerin frekansı çok düşük bulunmuştur. Bulgular doğrultusunda, öğretmen adaylarının empati kurmanın önemini kavramadığı söylenebilir.

* İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası 52092.

Bu çalışma 2-5 Eylül 2015 tarihleri arasında St. Petersburg, Rusya'da düzenlenen 5th International Conference on New Horizon Education kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, sengulilgar@hotmail.com

Öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocuklarla da iletişim kurma konusunda beceri geliştirebilmesi için öğrenimleri sürecinde eğitimler verilebilir. Bunun için zorunlu dersler konulabilir.

Anahtar Kelimeler: özel gereksinimli öğrenci, öğretmen adayları, özel gereksinimli birey, farkındalık

AN INVESTIGATION OF THE AWARENESS OF TEACHER CANDIDATES ABOUT CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS (IU HASAN ALİ YÜCEL FACULTY OF EDUCATION SAMPLE)

ABSTRACT

The children who are defined as with special needs are very different from other children in a variety of rates in terms of physical appearance and learning ability. For a qualified education, it is important that the teachers who will take active role in those children's education should know those children very well and also prepare an educational setting according to their needs.

The aim of this study is to investigate the awareness of teacher candidates about the students with special needs. To reveal the awareness of teacher candidates about students with special needs, qualitative method is used. The sample of the study is composed of students who are studying at 2nd, 3rd and 4th years of Hasan Ali Yücel Faculty of Education from the departments of Foreign Language Teaching, Mathematics Teaching, Science Teaching, Special Education Teaching, Primary Education and Educational Sciences. The sample of the study is composed of 26 teacher candidates. In the study which is conducted with qualitative method, the data which is collected with semi-structured interview is analyzed with descriptive analysis technique.

According to the findings of the study, the teacher candidates know who are children with special needs and can define them correctly. Together with this, most of the teacher candidates mentioned that they do not know how to communicate with those children and also how to teach those children. Most of the teacher candidates mentioned that it may cause anxiety for them when there is a student with special needs in their classroom. The frequency of candidates who thought that they should be in touch with parents is found to be very low. It can be mentioned that the teacher candidates have not realized the importance of establishing empathy.

Teacher candidates can be trained during their education in order to gain the ability to communicate with children with special needs. For this purpose, some compulsory lessons can be added.

Keywords: students with special need, teacher candidates, awareness of special need individuals

1. GİRİŞ

Özel gereksinimli bireyler, bedensel özellikleri ve/veya öğrenme yetenekleri normdan (altında ve üstünde olabilir) oldukça farklılaşan bireylerdir (Akçamete, 2010). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne (Resmî Gazete, 2012) göre özel gereksinimli bireyler; zihinsel yetersizliği olan bireyler, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan, dil ve konuşma güçlüğü olan, duygusal ve davranış bozukluğu olan, işitme yetersizliği olan, ortopedik yetersizliği olan, otizmli, serebral palsili, süreğen hastalığı olan ve üstün yetenekli bireyler şeklinde sınıflandırılmıştır.

Özel eğitimin temel amacı, özel gereksinimli öğrencilerin toplumda mümkün olduğunca bağımsız olarak yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlayacak becerileri kazandırmaktır. Sağlanacak eğitimin niceliği ve niteliği ne kadar yüksek olursa, öğrencilerin de bağımsız yaşam becerilerini kazanarak toplumsal yaşama katılmaları o denli kolay olur (Ergül, Baydık ve Demir, 2013).

Özel gereksinimi olan bireyler tarih boyunca değişik biçimlerde algılanmış ve farklı tutumlarla karşı karşıya kalmışlardır. Özel gereksinimi olan bireyleri algılayış biçimlerimiz, bu bireylere sağlanan eğitim fırsatlarını da doğrudan etkilemektedir (Akçamete, 2010). Bu eğitim fırsatlarının sağlanmasında evde aile, okulda eğitim ortamları ve öğretmenler önem taşımaktadır. Engelli çocukların eğitilmelerinde ve sosyalleşmelerinde en büyük sorumluluk öğretmenlerindir (Rizzo, 1985).

Ülkemizde özel gereksinimli bireylerin eğitim ve öğretimleri ya yaşlılarından ayrı olarak eğitim aldıkları özel eğitim kurumlarında ya da "kaynaştırma" uygulaması adı altında normal ve özel gereksinimli bireylerin birlikte eğitim alması yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Eşitlik, özgürlük ve adalet kavramları toplumda yaygınlaştıkça, özel gereksinimi olan bireylerin ayrıştırılmış ortamlar yerine daha bütünleştirici ve katılımcı ortamlara yerleştirilmeleri yeğlenmeye başlamıştır (Akçamete, 2010). Bu bireylere götürülecek özel eğitim hizmetlerinin en az sınırlandırılmış ortamlarda normal gelişim gösteren akranlarıyla beraber sağlanması amaçlanmaktadır (Murawski ve Swanson, 2001).

Son yıllarda dünyada özel gereksinimli bireylerin gereksinimlerinin en az kısıtlayıcı ortamlarda, yani çocuğun ailesi ve akranlarıyla en fazla birlikte olabileceği eğitim ortamlarında sağlanması yaklaşımı ön plandadır. Bir başka deyişle, bireyin özel gereksinimleri karşılanacak şekilde uyarlamalar yapılarak akranlarıyla aynı ortamlarda eğitim

alması, günümüzde üzerinde en çok durulan konuların başında gelmektedir (Akçamete, 2010).

Literatüre bakıldığında; yapılan araştırmaların büyük bir çoğunluğu, genel eğitim sınıflarında akranlarıyla bir arada eğitim gören özel gereksinimli öğrencilerin akademik gelişmelerinin hızlı olduğunu göstermektedir (Baker ve Zigmond, 1995; Freeman ve Alkin, 2000). Bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlandığında ya da var olan eğitim programı bireyselleştirildiğinde, özel gereksinimi olan öğrencinin öğrenmesi çabuk ve etkili olabilecektir. Bu da sınıf öğretmenine sınıf içinde çok büyük kolaylıklar sağlayacaktır (Kırcaali-İftar, 1998).

Etkili bir öğretmen sınıf içinde tüm öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak uyarlamalar yapan öğretmendir. Özel gereksinimli öğrencilerin katılımını artırmada öğretmenin görevi yalnızca sınıfın fiziksel koşullarını düzenlemek değil aynı zamanda kullandığı öğretim yöntemlerinde de uyarlamalar yapmaktır. Bu nedenle öğretmenin farklı öğretim yöntemleri hakkında bilgi sahibi olup bu yöntemleri öğrencilerin, konunun, fiziksel çevrenin özelliklerine göre karar verip kullanması gerekmektedir (Friend ve Bursuck, 2002; Olson ve Platt, 2004).

Sınıfta özel gereksinimli bir öğrencinin bulunması durumunda, öğretmenin bazı uyarlamalara gittiği, etkili öğretim yöntemlerini kullanmak durumunda kaldığı, öğretim materyallerini çeşitlendirdiği ve bu durumun diğer öğrencilerin gelişimini olumlu yönde etkilediği de ifade edilmektedir (Salend, 1998). Bu anlamda öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programına önem vermesi ve uygulaması önem taşımaktadır.

Öğretmenlerin sınıflarındaki kaynaştırma öğrencilerine yönelik gerçekleştirdikleri uyarlamaların yanı sıra, olumlu tutumları hem özel gereksinimli öğrencilerin hem de normal öğrencilerin sosyal ve akademik olarak başarıya ulaşmasında büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle kaynaştırma uygulamasına ilişkin olumsuz tutum içerisinde olan öğretmenlerin bu tutumlarının kaynağı tespit edilmeli, kaynaştırma programlarına ilişkin gerekli olan bazı ön hazırlıkların yapılmalı ve böylece tutumlarının olumlu yönde değiştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir (Diken ve Sucuoğlu, 1999).

Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik tutumları da araştırmacılar tarafından incelenmiştir.

Yapılan araştırmalardan bazıları, örneğin Gülyüz ve Özdemir (2015), yaptıkları çalışmalarında sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine karşı olumlu tutum bulmuşken, bazı çalışmalarda olumsuz tutumların olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin Diken (1998), yaptığı çalışmada öğretmenlerin kaynaştırma ile alakalı olumsuz tutumlarının olduğunu bunun da özel eğitim hizmetleri konusundaki bilgi eksikliklerinden kaynaklandığını saptamıştır.

Bu tutumun değişim sebepleri de araştırılmış olup araştırmalarda bulunan sonuçlar öğretmenlerin hizmet öncesinde, yani lisans eğitimi sırasında, özel gereksinimli çocuklar hakkında bilgilendirildiklerinde tutumlarının olumlu yönde değiştiğini göstermektedir (Lambe ve Bones, 2006).

Ayrıca Şahbaz ve Kalay'a (2010) göre öğretmenlerin kaynaştırma ilgili olumsuz tutumlarının özel eğitim konusundaki bilgi eksikliklerinden kaynaklandığını saptamıştır Aynı zamanda yeni yapılan çalışmalardan Babaoğlu ve Yılmaz'ın (2010) yaptığı çalışmada, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde kaynaştırma ile ilgili herhangi bir eğitim almadığı ve kaynaştırma eğitimi konusunda kendilerini yetersiz gördüğü sonucu ortaya çıkmıştır.

Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda, öğretmenlerin kaynaştırma ve engelli öğrencilerin özellikleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkarılmıştır (Artan ve Balat, 2003; Ertunç, 2008; İzci, 2005).

Öğretmen adayları ile yapılan çalışmalar da benzer sonuçlar göstermektedir. Orel, Zerey ve Töret (2004) kaynaştırma dersi almanın yani kaynaştırma konusunda yeterli olmanın sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumları üzerinde olumlu yönde değişikliğe yol açtığı sonucuna ulaşmıştır (Ayrıl vd., 2011; Diken, 1998; Şahbaz ve Kalay, 2010), okul öncesi öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerine yönelik olarak olumsuz görüşler içerisinde olduklarını belirlemişlerdir.

Avcı (1999), öğretmen adaylarının kaynaştırmaya karşı olumlu tutum geliştirmelerinde, kaynaştırmaya ilişkin ders almalarının etkili olduğunu ve tüm öğretmen yetiştirme programlarının bu doğrultuda yeniden gözden geçirilmesinin gerektiğini belirtmektedir.

Sarı ve Bozgeyikli (2003), çalışmalarında özel eğitim dersi almayan öğretmen adaylarının engelli öğrencileri eğitmek için gerekli plan, bilgi ve becerilere sahip olmadıklarını, onlarla iyi düzeyde iletişim

kuramayacaklarını ve onların eğitimlerinde gelişimleri için beklenen etkiyi gösteremeyeceklerini belirtmiştir.

Öğretmenler hizmet öncesinde (lisans düzeyinde) özel gereksinimli bireyler hakkında bilgilendirildiklerinde bu bireylere karşı daha olumlu tutum geliştirebilmektedirler (Avramidis, Bayliss ve Burden, 2000; Lambe ve Bones, 2006; Wilczenski, 1993). Genel olarak, özel eğitim dersi almayan öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireyler için oldukça olumsuz düşüncelere sahip oldukları görülmektedir.

Özel eğitim öğretmeni yetiştirmede öğretmen adaylarının farklı tür ve derecede engelleri olan, farklı yaşlardaki çocuklarla çalışmak için hazırlanmalarının planlanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Brownell, Rosenberg, Sindelar ve Smith, 2004).

Görüldüğü gibi öğretmenin, özel gereksinimli öğrenciye yönelik tutumunu etkileyen etmenler arasında lisans eğitimleri boyunca aldıkları eğitiminin önemli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu öğretmenleri yetiştirirken özel eğitimle ilgili algı ve yeterlilikleri önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocuklara ilişkin farkındalıklarına dikkat çekerek, bu çocuklarla ilgili bilgi, beceri, yeterliliklerini geliştirmek bu çocuklara götürülecek eğitim ve öğretimin önemini vurgulamak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca ülkemizde öğretmenler üzerinde yapılmış çalışmalara rastlanırken, öğretmen adayları ile ilgili çok az çalışmaya rastlanmaktadır. Bu çalışma ile bu açığın kapatılması yönünde bir adım atılmış olacaktır. Böylece öğretmen adaylarının eğitimleri süresince özel gereksinimli öğrencilerle ilgili yeteri kadar bilgi sahibi olup mesleğe atılmadan farkındalık kazanması vurgulanacaktır.

Bu doğrultuda, bu çalışmanın amacı; öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylerle ilgili farkındalıklarını araştırmaktır.

Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireyler ile ilgili farkındalığının onların bilgi ve yeterliliklerini arttıracığı umulmaktadır.

Öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalıklarını ortaya çıkarılmaya çalışılarak bu konuda alınacak önlemlerle özel gereksinimli bireylerin gereksinimlerinin karşılanacağı ve böylece onlara uygun eğitim ortamının sağlanabileceği düşünülmüş başlanmıştır.

Bu araştırmada elde edilen verilerin; hem bilime, hem de özel gereksinimli öğrencisi olabilecek öğretmen adaylarına yarar sağlayacağı umulmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalıklarını incelemeye yönelik nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma türü olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 39). Nitel araştırma, ilgilenilen belli bir olay ya da olgunun daha iyi anlaşılması için kapsamlı bir şekilde yazılı ve görsel verilerin toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanmasıdır (Gay, Mills ve Airasian, 2006, s. 399).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş toplam 26 öğretmen adayından elde edilen veriler ile yürütülmüştür. Araştırmaya dahil edilen öğretmen adayları; İstanbul'da yaşayan, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesinde öğrenim gören ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileridir. Araştırmaya katılan Yabancı Diller Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Özel Eğitim öğretmenliği Temel Eğitim ve Eğitim Bilimleri bölümleri öğrencileridir. Araştırma grubunun 8'i erkek, 18'i kız öğrenciden oluşmaktadır. Bu öğrencilerden sadece 9 tanesi son sınıf öğrencisi olduğu için Okul Deneyimi II dersi kapsamında okullarda staja gitmektedir. Bu öğrencilerin kurum deneyimi stajla sınırlıdır. Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin belirlenmesinde tüm fakültede öğrenim gören ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri; amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile seçilmiştir. Ölçüt örneklemede, ölçütler araştırmacı tarafında belirlenir ve ölçütü karşılayan durumların çoğu ile çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016.). Bu çalışmada belirlenen ölçüt; öğrencilerin gönüllü olarak çalışmaya katılması ve ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim görüyor olması ilkesine bağlı kalınarak seçilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen öğretmen adayları gönüllülük ilkesine bağlı kalınarak seçilmiştir birinci sınıf öğrencileri öğretmenlikle ilgili

yeterli bilgi, donanım, tutum ve anlayışa sahip olmadıkları düşünülerek örneklem grubuna dahil edilmemişlerdir.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilere yönelik farkındalıklarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile toplanmıştır. Verilerin toplanması, araştırmacı tarafından hazırlanan 6 açık uçlu soru ile gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda ilgili alanyazın taraması (Batu, 2000; Bozeman, 2005; Duman, 2007; Özdemir, 2008; Türkoğlu, 2007) yapılarak görüşme soruları oluşturulmuştur.

Nitel araştırma yöntemlerinden en sık kullanılan görüşmedir. Görüşmede kullanılan en temel yöntem sözlü iletişimdir. Görüşmeyi kullanan nitel araştırmacıların bu yöntemin özelliklerine, hazırlık ve gerçekleştirme süreçlerine ilişkin eğitimden geçmiş olması gerekir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmacıya sunduğu en önemli kolaylık görüşmenin önceden hazırlanmış görüşme protokolüne bağlı olarak sürdürülmesi nedeniyle daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sunmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde, araştırmacı tarafından önceden belirlenen sorular görüşülen kişiye aynı sırayla sorulur ve görüşülen kişinin soruları istediği genişlikte yanıtlamasına fırsat verilir (Gay, Mills ve Airasian, 2006, s. 419).

Hazırlanan sorular özel eğitim alanında doktorasını yapmış, alandan iki uzmana gösterilerek uzman görüşü alınmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenen görüşme sorularını sınamak amacıyla gönüllü öğrencilerden oluşan ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinden 10 kişi ile pilot görüşme gerçekleştirilmiş, görüşülen kişiden alınan dönütlerle soru formuna son şekli verilmiştir.

Görüşme yapmak amacıyla; katılımcılar İstanbul'da yaşayan, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri belirlenmiştir. Farklı anabilim dallarında ve farklı sınıflarda öğrenim gören, gönüllü öğrenciler arasında seçilerek görüşmeye alınmıştır. Görüşmeler yüz yüze, birebir olarak araştırmacı tarafından ses kaydı alınarak yapılmıştır. Öğretmen adaylarına özel gereksinimli çocuklarla ilgili görüşlerini ve farkındalıklarını ortaya çıkaracak sorular yönlendirilerek bu konudaki görüş ve düşüncelerini ayrıntılı olarak

ifade etmeleri söylenmiştir. Çözümleme sonrasında betimsel analiz yaklaşımı ile veriler analiz edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizin amacı, ham verilerin okuyucunun anlayabileceği ve isterlerse kullanabileceği bir biçime sokulmasıdır. Betimsel çözümlemede elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu çözümlemede, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Altunışık, Coşkun, Yıldırım ve Bayraktaroğlu, 2001; Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmanın betimsel analizinde, veriler daha önce belirlenmiş altı soruya göre sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma işlemi, verilerin mantuki bir sıraya konularak betimlenmesiyle (sınıflandırılmasıyla) gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda geçerliği oluşturmayı sağlayan, araştırma alanına yatkınlık, yüz yüze görüşmeler yoluyla derinlemesine bilgi toplama, gözlemler yoluyla bilgi toplama, elde edilen bilgilerin doğrulanması için alana geri gidebilme ve ek bilgi toplama olanağının olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada, katılımcılardan görüşme yoluyla doğrudan bilgi edinilerek verilerin değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliği için, katılımcıların sorulara verdiği yanıtlardan alıntılar yapılmıştır. Yüz yüze görüşmelerin yapılması ve ses kaydının gerçekleştirilmesi ile toplanan veriler geçerlilik ve güvenilirlik için destekleyici olmuştur. Nitel bir araştırmada; toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi, bireylerden doğrudan alıntılara yer verilmesi ve bunlardan yola çıkarak sonuçların açıklanması araştırmanın geçerliğinin sağlanması açısından oldukça önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 257). Bu nedenle bu araştırmada araştırma süreci ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, doğrudan alıntılara yer verilmiş ve bunlardan yola çıkarak sonuçlar açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın iç geçerliğini sağlamak amacıyla görüşme formu geliştirilirken ilgili alan yazın incelemesi sonucunda konu ile ilgili bir kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde öğretmen adaylarının verdiği cevaplardan birbirine yakın cümleler maddeleştirilip aynı şekilde kategorize

edilerek tablo haline getirilmiştir. Tablolardaki her kategorinin, verilen cevaplar arasında bulunma sayısı yanına yazılmıştır.

Tablo 1

Öğretmen adaylarının “Sizce Özel Gereksinimli Çocuk Kimdir?” Sorusuna Verdiği Cevapların Dağılımı

Sizce Özel Gereksinimli Çocuk Kimdir?	f
Zihinsel yetersizlik veya üstün zekalı öğrencilerdir.	9
Normalden farklı gelişen çocuktur. Bilişsel, duyuşsal veya psikomotor alanlarda farklılıkları vardır.	6
Zihinsel yetersizlik yaşayan çocuklardır.	4
Özel ihtiyaçları olan çocuktur.	4
Doğumdan beri ailesi ile birlikte gelen genlerden dolayı, yakalandığı bir hastalık, geçirdiği bir trafik kazası gibi nedenlerden dolayı tüm fonksiyonlarını kullanamamasıdır.	2
Diğer çocuklara göre daha özel eğitim alan çocuktur.	1

Tablo 1’de görüldüğü gibi “sizce özel gereksinimli çocuk kimdir?” sorusuna çeşitli cevaplar vermişlerdir. Cevaplar arasında en çok, zihinsel yetersizlik ve üstün zekalı öğrencilerdir şeklinde tanımlama yapılmıştır. Diğer bir tanımlamanın ise normalden farklı gelişen çocuk şeklinde olduğu görülmektedir. Bilişsel, duyuşsal veya psikomotor alanlarda farklılıkları vardır şeklinde ki tanımlama katılımcıların 6’sı tarafından dile getirilmiştir. Öğretmen adaylarından 4’ü zihinsel yetersizlik yaşayan çocuklardır şeklinde tanımlama yapmışlardır. Katılımcılardan sadece 1’i diğer çocuklara göre daha özel eğitim alan çocuktur şeklinde tanımlama yapmıştır. Bu soruyla ilgili olarak öğretmenlerden bazılarının verdiği cevaplar şu şekildedir.

Dilek: “Bana göre özel gereksinimli çocuk arkadaşları arasında gelişim özellikleri açısından farklılıklar olan çocuklardır. Yani zihinsel yetersizlik veya üstün zekalı öğrencilerdir.”

Zehra: “Özel gereksinimli çocuk, bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından yaşutlarına göre anlamlı farklılıklar gösteren çocuklardır.”

Beyza: “Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren çocuklardır.”

Ayla: “özel gereksinimli çocuk bana sınıfın genel öğrenim düzeyinden daha alt seviyede zihinsel yetersizliğinin olmasını ifade ediyor.”

Tablo 2

Özel Gereksinimli Çocuklarla Nasıl İletişim Kuracağınız ve Nasıl Öğretimi Gerçekleştireceğiniz Konusunda Bilgi Sahibi misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Özel Gereksinimli Çocuklarla Nasıl İletişim Kuracağınız ve Nasıl Öğretimi Gerçekleştireceğiniz Konusunda Bilgi Sahibi misiniz?	f
Maalesef bilgim yok.	13
Evet bilgi sahibiyim. Öğretimde sorun yaşamayacağımı düşünüyorum.	10
Bilgi sahibiyim ama öğrenmem gereken daha çok şey olduğunu düşünüyorum.	3

Tablo 2’de öğretmen adayları “özel gereksinimli çocuklarla nasıl iletişim kuracağınız ve nasıl öğretimi gerçekleştireceğiniz konusunda bilgi sahibi misiniz?” sorusuna çoğunlukla bilgisinin olmadığı cevabını vermişlerdir. 13 öğretmen adayı bu cevabı verirken toplam 10 öğretmen adayı ise bilgi sahibi olduğunu ve öğretimde sorun yaşamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca 3 öğretmen adayı da bilgi sahibi olduğunu ancak öğrenmesi gereken çok şey olduğunu belirtmiştir. Bu soruyla ilgili olarak öğretmenlerden bazılarının verdiği cevaplar şu şekildedir:

Gül: “Özel gereksinimli çocuklarla nasıl iletişim kurmam gerektiğini ya da onları nasıl eğiteceğim konusunda net bir bilgi sahibi değilim. Bence özellikle özel gereksinimli çocuklarla iletişim kurmak, onları eğitebilmek için yakından takip etmek ve durumu ile ilgili bilgi sahibi olmak oldukça önemli. Bu şartlarda gerekli eğitimi verebileceğimi ve iletişim kurabileceğimi düşünüyorum.”

Ali: “Yakın çevremde bu durumla sık karşılaşmadığım veya onlarla birebir iletişime geçmediğim için bu konuda yeterli tecrübe ve bilgiye sahip olduğumu açıkçası düşünmüyorum. Fakat elbette sahip oldukları yeterlilikler ve farklılıkları doğrultusunda özel gereksinimlerine cevap verecek, bilişsel açıdan gelişim düzeylerine uygun motive eden, ilgilerini

uyandıran, sosyal ve duyuşsal açıdan kendilerini güvende hissettiren, iletişimleri ve sosyal becerileri açısından destekleyici ve katılımlarını arttıran, teşvik edici, kendilerini bir birey olarak gösterebilecekleri ve aktif rol alabilecekleri özel öğretim ortamları, aktiviteleri ve materyallerine ihtiyaçları olduğunu düşünmekteyim. Fakat yine de bu özel öğretim uygulamaları ve işleyişleri hakkında yeterli tecrübe ve bilgiye sahip olduğumu söyleyemem.”

Ayşe: “Evet bilgi sahibiyim. Sade ve akıcı bir dille konuşup anlamasından tereddüt ettiğim şeyleri açıklayıp belirterek ve örnekleyerek yeniden anlatacağım.”

Tablo 3

“Sınıfınızda Özel Gereksinimli Öğrencinin Olması Sizi Kaygılandırır mı?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Sınıfınızda Özel Gereksinimli Öğrencinin Olması Sizi Kaygılandırır mı?	f
Hayır kaygılandırmaz	çünkü bu konuda eğitim aldım. 3
	çünkü zaten her çocuk farklı ve biz zaten hepsini tek tek incelemeli, hepsiyle tek tek ilgilenmeli ve hepsini tanımaya çalışmalıyız 3
	çünkü onların da diğer çocuklardan bir farkı olmadığını düşünüyorum. 3
Evet kaygılandırır	çünkü sınıfta eşitlik sağlayamamak beni korkutur. 8
	sınıfta düzey farkı olacaktır ve her zaman dersi denge üzerine kurmak zorlayıcı, hatta bazen başarısız olabilir. 4
	çünkü gereksinimlerini tam karşılamayacağımı düşünürüm. 2
	çünkü ne yapmam gerektiğini bilmem. 2
	çünkü tecrübem yok. 1

Tablo 3’te öğretmen adayları “sınıfınızda özel gereksinimli öğrencinin olması sizi kaygılandırır mı?” sorusuna çoğunlukla kaygılandırdığı cevabını vermişlerdir. Öğretmen adaylarından evet kaygılandırır diyenlerin frekansı 17 iken, kaygılandırmaz diyen öğretmen adaylarının frekansı 9’dur. Katılımcılardan evet kaygılandırır şeklinde cevap verenler arasında, çünkü sınıfta eşitlik

sağlayamamak beni korkutur diyenlerin frekansı 8'dir. Bu kaygı duyan öğretmenler arasında en yüksek frekanstır. Bunu 4 frekansla, sınıfta düzey farkı olacaktır ve her zaman dersi denge üzerine kurmak zorlayıcı, hatta bazen başarısız olabilir şeklindeki ifade takip etmiştir. Kaygılandırmaz diyen öğretmen adayları da, 3'er frekansla bu konuda eğitim aldıklarını, zaten her çocuğun farklı olduğunu ve bu yüzden zaten hepsini incelemesi gerektiğini, onların da diğer çocuklardan bir farkı olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Bu soruyla ilgili olarak öğretmenlerden bazılarının verdiği cevaplar şu şekildedir:

Beza: "Hayır, kaygılandırmaz. Özel gereksinimi olan öğrencilerle zaman zaman iletişim halinde bulunduğumdan ve bu çocukların sınıfta nasıl davrandıklarını, ayrıca sınıf arkadaşlarının da öğrenciye nasıl yaklaştıklarını gözlemlediğimden bu konuda kişisel birikimlerim var ve bunu sınıftaki özel gereksinimli öğrenciyle ilgili olumlu yönde kullanabileceğime inanıyorum."

Lale: "Kaygılandırır, çünkü sınıfta eşitlik sağlayamamak beni korkutur, özel gereksinimli çocuğa az veya çok ilgi göstermek istemem. Bu hem o çocuğu hem de sınıfın geri kalanını olumsuz etkiler. Bunu yönetmeyi başardığım takdirde elbette özel gereksinimli öğrencilere de eğitim vermek isterim."

Ayla: "Sanırım evet. Gereksinimlerini tam karşılamayacağımı düşünürüm."

Ali: "Kaygılandırır çünkü sınıfta düzey farkı olacaktır ve her zaman dersi denge üzerine kurmak zorlayıcı hatta bazen başarısız olabilir."

Tablo 4

"Özel Gereksinimli Çocuğun Olduğu Bir Sınıfta, Sınıf İçinde ve Sınıf Dışında Neler Yaparsınız?" Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Özel Gereksinimli Çocuğun Olduğu Bir Sınıfta, Sınıf İçinde ve Sınıf Dışında Neler Yaparsınız?	f
Onun özel bir çocuk olduğunu ben bilirim ama bunu ona hissettirmem Gerek diğer öğrencilere gerekse özel gereksinimli öğrencilere eşit davranarak bu tarz farklılıkların onlar arasında bir ayrım oluşturmadığı bilincini veririm	10
Sınıf dışında da sosyal ihtiyaçlarına uygun etkinlikler yapmaya çalışırım	9

Sınıf içinde diğer öğrencilerden daha fazla ilgi gösteririm yani onlara göre ayrı bir program uygulayabilirim. Çocukların ihtiyaçlarına uygun farklılaştırılmış etkinlikler kullanırım.	9
Arkadaşları ile rahat iletişim kurabileceği, kendini güvende hissedeceği bir ortam yaratmaya çalışırım	7
Daha dikkatli davranırım. Sınıf içerisinde doğrudan temas kurmaya çalışırım	2
Onlara daha farklı, kapasitelerine ve yeterliliklerine göre ödevler veririm	2
Diğer öğrencilerim ile de konuşarak arkadaşlarını yalnız bırakmamaları gerektiğini belirtirim	2
Öncelikle sınıfla özel gereksinim ve o çocuğun özel gereksinimi hakkında bilgilendirme yaparım. Grup çalışmasına ağırlık veririm	2
Ailesi ile sürekli irtibatta olurum.	1

Tablo 4’te görüldüğü gibi “özel gereksinimli çocuğun olduğu bir sınıfta, sınıf içinde ve sınıf dışında neler yaparsınız?” sorusuna öğretmen adayları 10 frekansla onun özel bir çocuk olduğunu ben bilirim ama bunu ona hissettirmem demiştir. Ayrıca gerek diğer öğrencilere gerekse özel gereksinimli öğrencilere eşit davranarak bu tarz farklılıkların onlar arasında bir ayırım oluşturmadığı bilincini veririm cevabını vermişlerdir. Bunu 9 frekansla sınıf dışında da sosyal ihtiyaçlarına uygun etkinlikler yapmaya çalışırım ve onlara göre ayrı bir program uygulayabilirim cevabı izlemektedir. Arkadaşları ile rahat iletişim kurabileceği, kendini güvende hissedeceği bir ortam yaratmaya çalışırım cevabının frekansı ise 7’dir. Onlara daha farklı, kapasitelerine ve yeterliliklerine göre ödevler veririm diyen öğretmen adaylarının frekansı 2 iken, ailesi ile sürekli irtibatta olurum diyenlerin frekansı 1’dir. Bu soruyla ilgili olarak öğretmenlerden bazılarının verdiği cevaplar şu şekildedir:

Ahmet: “Sınıf içindeki aktivitelerin tüm çocukları kaynaştırıcı özellikte olmasından emin olurum. Özel gereksinimli çocuğa zarar vermedikleri takdirde, aralarında bir farklılık olmadığını tüm çocukların anlamasını sağlarım. Sınıf dışında ise özel gereksinimli çocuğa elbette ilgi gösteririm ama bu ilgiyi onu ayırmadan arkadaşlarına da göstererek çocukların farklılık konusunda çelişkiye düşmemesini amaçlarım.”

Zehra: “Çocukların ihtiyaçlarına uygun farklılaştırılmış etkinlikler kullanırdım sınıf dışında da sosyal ihtiyaçlarına uygun etkinlikler yapmaya çalışırdım.”

Ali: “Özel gereksinimli bir çocuğun olduğu sınıf içinde veya sınıf dışında öğrenciye göre gerekli düzenlemeleri yapar. Arkadaşları ile rahat iletişim kurabileceği, kendini güvende hissedeceği bir ortam yaratmaya çalışırım.”

Osman: “Sınıf içinde diğer öğrencilerden daha fazla ilgi gösteririm yani onlara göre ayrı bi program uygulayabilirim herhangi bir soru olduğunda onlara sorup derse katılımlarını sağlayabilirim. Sınıf dışında ise ödevlerde farklılık yapabilirim. Onlara daha farklı kapasitelerine göre yeterliliklerine göre ödevler verebilirim.”

Tablo 5

“Özel Gereksinimli Çocuğun Ailesi ile İletişime Geçerken Neleri Dikkate Almayı Düşünürsünüz?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Özel Gereksinimli Çocuğun Ailesi ile İletişime Geçerken Neleri Dikkate Almayı Düşünürsünüz?	f
Ailesi ile iletişime geçerek öğrenci ile ilgili bilgi alırım	10
Aileler konusunda daha hassas bir tavır sergilerim, çocuğu normal kılmak ama aynı zamanda hassas olmak konusunda aileyi bilgilendirip, yönlendiririm	8
Ailesi ile iletişime geçerek aile durumun bilincinde mi ve öğrenciye bu durumdan kaynaklı tavrı, ilgi ve tutumu nasıl bunu incelemeye öncelik veririm	5
Anlayış seviyemi artırarak empati kurmaya çalışırım	3
Öğrenciyle ilgili onu yadırgadığımı, diğer öğrencilerden ayrı tuttuğumu hissetmelerine yol açacak yorumlardan kaçınırım	2
Aileleri sınıf içi etkinliklere dahil etmekten mümkün olduğunca kaçınırdım çünkü diğer hiçbir öğrencinin sınıfta adaletsizlik olduğunu düşünmesini istemem	1
Aileleri özel eğitim sürecinin her boyutunda aktif katılmaya teşvik ederim	1
Kaygılarını azaltmak için çabalarım	1

Tablo 5’te görüldüğü gibi, öğretmen adayları için ailesi ile iletişime geçerek öğrenci ile ilgili bilgi almak, aile ile iletişimde en çok yapmayı düşündükleri şeylerin arasındadır. Tabloda öğretmen adayları, özel gereksinimli çocuğun ailesi ile iletişime geçerken neleri

dikkate almayı düşünürsünüz? sorusuna 8 frekansla aileler konusunda daha hassas bir tavır sergilerim, çocuğu normal kılmak konusunda aileyi bilgilendiririm, aileyi yönlendiririm cevabını vermişlerdir. Öğretmen adaylarından anlayış seviyemi arttırarak empati kurmaya çalışırım diyenlerin frekansı 3 iken, aileleri sınıf içi etkinliklere dahil etmekten mümkün olduğunca kaçınırım diyen öğretmen adaylarının frekansı 1'dir. Yine 1 frekansla öğretmen adayları, aileleri özel eğitim sürecinin her boyutunda aktif katılmaya teşvik ederim şeklindeki ifade etmiştir.

Bu soruyla ilgili olarak öğretmenlerden bazılarının verdiği cevaplar şu şekildedir:

Beyza: "Ailesi ile iletişime geçerek aile durumun bilincinde mi ve öğrenciye bu durumdan kaynaklı tavrı, ilgi ve tutumu nasıl bunu incelemeye öncelik veririm."

Ahmet: "Ailesi ile iletişime geçerek öğrenci ile ilgili bilgi alırım. İlk olarak aile çocuğunun özel gereksinimli olduğunun farkında mı bunu bilmem gerekir. Eğer farkında ise beraber hareket edebilmek için adımlar atmalıyız. Eğer değilse aileyi buna ikna edebilmeliyim. Çünkü birçok aile durumu kabullenmek de zorluk çekebiliyor. Gerekirse bir uzman desteği alabiliriz. Ve ev içinde de neler yapabilecekleri nasıl yaklaşabilecekleri konusunda, derslerine nasıl destek olabilecekleri konusunda da bilgilendirilmeleri gerekir."

Ali: "Aileler konusunda daha hassas bir tavır sergileyeceğim, çocuğu normal kılmak ama aynı zamanda hassas olmak konusunda aileyi bilgilendirip, yönlendireceğim."

Ayşe: "Ailenin kendini suçlu hissetmemesi ve yapıcı tutumlar içine girmesi önemlidir. Ailelerle konuşurken yine olumlu bir tutum sergiler güven vermeye çalışırım ancak bunun tek taraflı olmadığını sınıf içi öğrenmelerin, güvenli iletişim ortamlarının, sınıf dışı ve aile ortamlarında da devam etmesi gerektiğini vurgularım. Bunun için beraber hareket edilmesi gerektiğini anlatmaya çalışırım. Önemli gelişmeler için iletişimde olunması gerektiğini belirtirim. Olumlu ve yapıcı dönütlerle kaygılarını azaltmaya çalışırım."

Gül: "Hassas olmaya özen gösteririm. Anlayış seviyemi arttırarak empati kurmaya çalışırım."

Tablo 6

“Sınıfınızdaki Normal Öğrenciler ile Özel Gereksinimli Öğrencilerinizin Kaynaşması İçin Hangi Yollara Başvurursunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Sınıfınızdaki Normal Öğrenciler ile Özel Gereksinimli Öğrencilerinizin Kaynaşması İçin Hangi Yollara Başvurursunuz?	f
Öğrencilerin kaynaşması için hepsinin ilgisini çeken ve beraber iletişim içinde olabilecekleri etkinlikler hazırlamaya çalışırım	17
Öncelikle sınıfta bu konuya ilgili bir konuşma yaparım. Herkesin aynı olmadığını, birbirimize saygı duymamız gerektiğini ve hepimizin öğrenmeye eşit şekilde hakkı olduğunu anlatırım	9
Kaynaşmaları için oyunlar oynatırım	5
Görev paylaşımlarında herkesin seviyesine göre dağılım yaparım	4
Toplu sunumlar ve deneyler ayrıca drama gibi etkinlikler yapmaya çalışırım	3
Gruplar halinde proje ödevleri veririm. Onlara etkinlikler yaptırırım.	2
Oturma düzenlerinde bir değişiklik yapabilirim herkes sürekli farklı farklı kişilerle oturmasını sağlarım	1
Sınıf gezileri düzenleyerek arkadaşlarıyla daha kolay iletişim kurmasını sağlarım	1
Çocuğu olduğu gibi kabul ederim. Ben öğretmen olarak kabul ederek öğrencilerim de kabul etmesini sağlarım	1

Tablo 6’da öğretmen adayları “sınıfınızdaki normal öğrenciler ile özel gereksinimli öğrencilerinizin kaynaşması için hangi yollara başvurursunuz?” sorusuna çoğunlukla yani 17 frekansla öğrencilerin kaynaşması için hepsinin ilgisini çeken ve beraber iletişim içinde olabilecekleri etkinlikler hazırlamaya çalışırım cevabını vermişlerdir. Öğretmen adaylarından “öncelikle sınıfta bu konuya ilgili bir konuşma yaparım. Herkesin aynı olmadığını, birbirimize saygı duymamız gerektiğini ve hepimizin öğrenmeye eşit şekilde hakkı olduğunu anlatırım” diyenlerin frekansı 9’dur. Gruplar halinde proje ödevleri veririm ve onlara etkinlikler yaptırırım diyen öğretmen adaylarının frekansı 2’dir. Katılımcılardan sınıf gezileri düzenleyerek arkadaşlarıyla daha kolay iletişim kurmasını sağlarım şeklinde cevap verenlerin frekansı 1’dir. Yine 1 frekansla, çocuğu olduğu gibi kabul ederim ve ben öğretmen olarak kabul ederek öğrencilerim de kabul

etmesini sağlarını cevabını vermişlerdir. Bu soruyla ilgili olarak öğretmenlerden bazılarının verdiği cevaplar şu şekildedir:

Gül: “Bir kere en başta çocuğu olduğu gibi kabul ederim ben öğretmen olarak kabul edersem öğrencilerim de bundan etkilenirler kaynaşma fırsatları artar. Beraber iletişimde olabilecekleri etkinlikle düzenlemeye çalışırım.”

Ali: “Çocukların kaynaşabilmeleri için en iyi yolun oyun olduğuna inanan bir öğretmen adayı olarak beraber paylaşımda bulunabilecekleri oyunlar oynattım. Özellikle birbirlerine ihtiyaç duyacakları oyunların etkili olacağını düşünüyorum.”

Ahmet: “Motive edici, ilgi çekici, etkileşim ve paylaşım yüksek olduğu ve kontrol altına alındığı aktivitelerle kaynaşmaları sağlanabilir. Özel gereksinimli veya normal her çocuğa hitap eden aktiviteler ve oyunlar yine öğrenme de kullanılabilir. Bu etkileşim onlara güven kazandıracak ve öğrenme ilgi ve alışkanlığı edinmelerinde yardımcı olacaktır.”

Hilal: “Öncelikle sınıfta bu konuya ilgili bir konuşma yaparım. Herkesin aynı olmadığını birbirimize saygı duymamız gerektiğini ve hepimizin öğrenmeye eşit şekilde hakkı olduğunu anlatırım.”

Ayşe: “Grup çalışmalarında normallerle özellikleri karıştırmaya çalışırım. Önce karışık gruplarla çalışılır. Daha sonra herkesin kendi seviyelerine uygun etkinlikler ve ödevler veririm ve bu sefer aynı seviyedeki öğrencileri gruplarım. Bu sayede hem herkes birbiriyle iletişime geçer ve birbirine yardım eder hem de kendi seviyesindeki öğrencilerle birlikte çalışma fırsatı olur.”

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Özel gereksinimli olarak tanımlanan çocuklar, bedensel özellikleri ve/veya öğrenme yetenekleri normalden ciddi oranda farklı duruma sahip olan çocuklardır. Bu çocukların eğitimde aktif rol oynayacak olan öğretmenlerin onları tanınması ve gereksinimlerine yönelik eğitim ortamı hazırlayabilmesi gereklidir.

Bu çalışmanın amacı; öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalıklarını araştırmaktır. Bu kapsamda öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocuklar ve bunlarla nasıl

iletişim kuracağı konusundaki bilgisi, sınıf ortamını nasıl düzenleyeceği hakkındaki farkındalığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Normal öğrencilerle özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırılması açısından önemi ile aile ile işbirliği çerçevesinde neler yapılabileceği hakkındaki görüşleri incelenmiştir.

Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen araştırmanın katılımcıları, İstanbul'da yaşayan İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinden toplam 26 öğretmen adaydır.

Araştırmaya katılan öğretmen adayları, özel gereksinimli öğrencileri doğru olarak tanımlamışlardır. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerdir şeklinde tanımlamışlardır. Üstün zekalı öğrencilerdir şeklinde tanımlamanın yanında normalden farklı gelişen çocuktur şeklinde tanımlamışlardır. Bununla birlikte çok azı da olsa sadece zihinsel engelli öğrencilerdir diye tanımlayanlara rastlanmıştır.

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de (1997) özel gereksinimli birey tanımına baktığımızda; "çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey" şeklinde tanımlanmaktadır. Akçamete (2010), özel gereksinimli çocukları, bedensel özellikleri ve/veya öğrenme yetenekleri normalden (altında ve üstünde olabilir) ciddi oranda farklı duruma sahip olan çocuklardır şeklinde tanımlamaktadır. Dolayısıyla öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencileri doğru tanımladığı, öğrencilerini tanıması ve tanılaması konusunda sorun yaşamayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulgu bazı öğretmen adaylarının, özel gereksinimli çocuklarla nasıl iletişim kuracağı ve nasıl öğretimi gerçekleştireceği konusunda bilgisi olmadığıdır.

Bazı öğretmen adayları (n=3), bilgi sahibi olduğunu ama öğrenmesi gereken çok şey olduğunu vurgulamıştır. Öğretmen adaylarının 10'u ise bilgi sahibi olduğunu ve öğretimde sorun yaşamayacağını ifade etmiştir

Oysaki sınıfınızda böyle bir öğrencinin olması sizi kaygılandırır mı sorusuna, öğretmen adayları evet kaygılandırır şeklinde çok yüksek oranda cevap vermişlerdir. Bazı öğretmen adaylar (n=8) sınıfta eşitlik sağlayamamak beni korkutur şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Diğer öğretmen adaylarının bir kısmı (n=4) düzey farkı olacaktır ve her zaman dersi denge üzerine kurmak zorlayıcı, hatta bazen başarısız olabilir şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Kaygılandırmaz diyen

öğretmen adayları da, (n=3) frekansla bu konuda eğitim aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu öğretmen adaylarının özel eğitim dersi alan öğretmen adayları olduğu görülmüştür.

Nitekim Foley ve Pang (2006), yaptıkları çalışmada öğretmenlerin özel eğitim sertifikalarının bulunması, özel eğitim bilgisi, uygulama ve deneyimlerinin olmasının, özel eğitim geçmişinin engelli çocuklara karşı pozitif tutum geliştirmede yararlı olduğunu bulmuşlardır.

Sucuoğlu, Bakkaloğlu, İşcen Karasu, Demir ve Akalın (2014), öğretmenlerin özel gereksinimli çocukları sınıflarına kabul etmede en önemli engelin konuya ilişkin bilgilerinin olmaması olduğunu belirtmekte ve özel gereksinimli çocuklar ve kaynaştırma hakkında bilgi gereksinimleri olduğunu sıklıkla vurgulamaktadırlar.

Bu bulgu özel eğitim dersi alan öğretmen adaylarının, özel gereksinimli öğrencilerle ilgili kaygılarının daha az olmasına neden olduğunu düşündürmektedir. Ancak bu konuda doğrudan yapılmış herhangi bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte alanyazında da bu bulguyu destekleyen araştırmalar söz konudur (Artan ve Balat, 2003; Babaoğlu ve Yılmaz, 2010; Ertunç, 2008; İzci, 2005; Şahbaz ve Kalay, 2010).

Araştırma bulguları arasında, öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocuklar ile ilgili özel bir çocuk olduğunu bildikleri ama bunu ona hissettirmeyecekleri şeklinde cevaplar vardır. Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplarda gerek diğer öğrencilere gerekse özel gereksinimli öğrencilere eşit davranarak bu tarz farklılıkların onlar arasında bir ayrım oluşturmadığı bilincini vermeyi hedefledikleri ifade edilmiştir. Bu cevabı, sınıf dışında da sosyal ihtiyaçlarına uygun etkinlikler yapmaya çalışacakları ve onlara göre ayrı bir program uygulayacakları cevabı izlemektedir. Öğretmen adayları sınıflarında bu çocuklar için, arkadaşları ile rahat iletişim kurabileceği, kendini güvende hissedeceği bir ortam yaratmaya çalışacaklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte, “onlara daha farklı, kapasitelerine ve yeterliliklerine göre ödevler veririm” diyen öğretmen adaylarının oranı çok düşüktür. “Ailesi ile sürekli irtibatta olurum” şeklinde ifade eden öğretmen adaylarının oranı da aynı şekilde çok düşüktür. Alanyazında da benzer bulgular görülmektedir. Arslantas, Kurnaz, Koçak, Çalıkçı ve Durdal’ın (2010) öğretmenlerin “bireysel eğitim programına” ilişkin görüşlerini değerlendirdiği araştırmasında öğretmenlerin; bireysel öğretim planlarını hazırlarken çoğunlukla öğrenci seviyelerini dikkate almakla birlikte aile, okul ve bireyin

ihtiyaçlarını, öğrenme ortamını, okulun ve bireyin amaçlarını ve planlamanın kanuni boyutunu da dikkate aldıkları bulunmuştur.

“Aile ile iletişimde en çok ne yapmayı düşünürsünüz” sorusuna, öğretmen adayları (n=10), “aile ile iletişime geçerek öğrenci ile ilgili bilgi alırım” şeklinde görüş belirtmiştir. Bunu, “aileler konusunda daha hassas bir tavır sergilerim, aynı zamanda hassas olma konusunda aileyi bilgilendiririm ve yönlendiririm” (n=8) cevabı izlemiştir.

Öğretmen adaylarının arasında “anlayış seviyemi arttırarak empati kurmaya çalışırım” diyenlerin oranı çok düşüktür (n=3). “Aileleri sınıf içi etkinliklere dahil etmekten mümkün olduğunca kaçınırım çünkü diğer hiçbir öğrencinin sınıfta adaletsizlik olduğunu düşünmesini istemem” diyen öğretmen adaylarının oranı (n=1) çok düşüktür. Yine öğretmen adayları (n=1), aileleri özel eğitim sürecinin her boyutunda aktif katılmaya teşvik edeceklerini ifade etmiştir. Bu sonuca göre öğretmen adaylarının empati kurmanın önemini kavramadığı söylenebilir.

Öğretmen adayları çok düşük oranda (n=1) aileyi eğitime katmayı düşündüklerini de ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bir çocukla karşılaştığında ailesiyle nasıl iletişime geçeceği konusunda yeterli beceri ve deneyime sahip olmadığı düşünülebilir. Bu konudaki yeterlilik ve becerilerin öğretmen adayı öğrencilere öğrenimleri sırasında kazandırılması gerektiği önemle vurgulanabilir. Aile ile iletişime geçmenin bu yönüyle önemli olduğu söylenebilir. Oysa Özgan ve Aydın (2010) çalışmasında yönetici ve öğretmenlerin okul-aile işbirliğine ilişkin olumsuz düşüncelere sahip olduğunu saptamıştır. Yine Ergül vd. nin (2013) yaptığı çalışmada öğretmenler için gereksinim duyulan alanların başında aileyle iletişim ve işbirliği gelmektedir. Bu yönüyle öğretmen adaylarının öğretimleri süresince aile ile işbirliği yapabilme bilgi ve becerilerinin kazandırılmasının önemli olduğu söylenebilir.

Araştırma bulguları arasında, öğretmen adaylarının, sınıflarındaki normal öğrenciler ile özel gereksinimli öğrencilerin kaynaşması için çoğunlukla hepsinin ilgisini çeken ve beraber iletişim içinde olabilecekleri etkinlikler hazırlamaya çalışacaklarını ifade ettikleri görülmektedir. Öğretmen adayları “öncelikle sınıfta bu konuya ilgili bir konuşma yaparım” şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarından “herkesin aynı olmadığını, birbirimize saygı duymamız gerektiğini ve hepimizin öğrenmeye eşit şekilde hakkı olduğunu anlatırım” diyenlerin (n=9) oranı da ikinci sırada yer almaktadır.

Gruplar halinde proje ödevleri veririm ve onlara etkinlikler yaptırırım diyen öğretmen adaylarının oranı çok düşüktür (n=2). Oysa proje çalışmaları öğrencilerin birlikte etkinlik yapmaları ve birbirlerine katkı sağlamaları için önemli fırsatlar olabilir. Katılımcılardan “sınıf gezileri düzenleyerek arkadaşlarıyla daha kolay iletişim kurmasını sağlıyorum” şeklinde cevap verenlerin (n=1) oranı düşüktür, “Çocuğu olduğu gibi kabul ederim” (n=1) şeklinde ifade edilmiştir. “Ben öğretmen olarak bu öğrencileri kabul ederek öğrencilerimin de kabul etmesini sağlıyorum” cevabını vermişlerdir. Kabul olmadan sağlıklı iletişimin ve beraber hareket etmenin çok mümkün olmayacağı söylenebilir. Bu konuda yapılmış doğrudan ilişkili bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Görüldüğü gibi öğretmen adayları; özel gereksinimli çocukların kim olduğunu bilmekte ve doğru tanımlayabilmektedir. Bununla birlikte çoğu öğretmen adayı, özel gereksinimli çocuklarla nasıl iletişim kuracağı ve nasıl öğretimi gerçekleştireceği konusunda bilgisi olmadığını belirtmiştir. Öğretmen adayları yüksek bir frekansla sınıflarında özel gereksinimli öğrencinin olmasının kendilerini kaygılandıracağını ifade etmiştir. Sınıfta yapacağı düzenlemeler ile ilgili olarak da diğer öğrencilerde bilinç oluşturmaya çalışacaklarını söylemişlerdir. Yine özel gereksinimli çocuklar için ayrı bir program uygulayacaklarını ve ihtiyaçlarına uygun farklılaştırılmış etkinlikler yapacaklarını belirtmişlerdir. Ancak aile ile iletişimde olmayı belirtenlerin frekansı çok düşük bulunmuştur. Aile ile iletişimde nelere dikkat edeceklerini belirtirken, “aileyi bilgilendirip, yönlendiririm” cevabını vermişlerdir. Ancak, öğretmen adaylarının çok azının empati kurmaya çalışacağı ve aileleri özel eğitim sürecinin her boyutunda aktif katılmaya teşvik edeceklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Bu çalışma, İstanbul’da yaşayan, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi’nde öğrenim gören Yabancı Diller Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Özel Eğitim öğretmenliği, Temel eğitim ve Eğitim Bilimleri bölümlerine devam eden ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri ile sınırlıdır. Bu öğrencilerin kurum deneyimlerine bakıldığında stajla sınırlı olduğu görülmektedir. Tüm fakültedeki anabilim dalları araştırmaya katılmakla birlikte, sadece ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri ile sınırlıdır. Birinci sınıf öğrencileri öğretmenlikle

ilgili yeterli bilgi, donanım, tutum ve anlayışa sahip olmadıkları düşünülerek örneklem grubuna dahil edilmemişlerdir.

Bu bulgular ışığında aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocuklarla da iletişim kurma konusunda beceri geliştirebilmesi için öğrenimleri sürecinde eğitimler verilebilir. Bunun için zorunlu derslerin sayısı artırılabilir.
2. Öğretmen adaylarında, okul aile işbirliğini organize edebilecek, annelerin ihtiyaçlarını belirleyebilecek, çocukların gelişimlerini yakından tanıyıp aileyi bilgilendirebilecek, terapist-doktor-özel eğitim uzmanı-psikolog ile işbirliği yapabilecek beceri ve yeterlilikler sağlanabilir.
3. Öğretmen adaylarının, öğretmen olduğunda aileye özellikle anneye bilgi ve beceri kazandırması önemlidir. Bunun için öğretmen adaylarının lisans eğitimi süresince aile eğitimi konusunda bilgilendirilmesi için özel eğitimlerin ve sertifika programlarının verilmesi sağlanabilir.
4. Öğretmenlerin çocuk eğitiminde ve alınacak kararlarda aile ile birlikte hareket etmesi özel gereksinimli çocuklara daha fazla destek verilmesini kolaylaştırabilir.
5. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitsel gereksinimleri karşılamak ve etkili bir şekilde eğitimlerini gerçekleştirmek için öğretmen adaylarına bilgi ve becerilerini artırıcı seçmeli dersler konulabilir.
6. Öğretmen adaylarına, eğitim amaçlarını gerçekleştirebilmek için özel gereksinimli öğrencilerin olduğu sınıflarda sınıf kontrolünü nasıl sağlayacakları ve uygun olmayan davranışlarla nasıl başa çıkabileceklerine ilişkin temel davranış ve sınıf kontrolü ile ilgili becerilerini geliştirmek üzere çalıştay (workshop) düzenlenebilir.
7. Öğretmen adayları ile ilgili özel eğitim alanında yapılmış çalışmalar az sayıdadır. Bu alandaki çalışmalara daha fazla yer verilebilir.

5. KAYNAKÇA

- Akçamete, G. (2010). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E., ve Bayraktaroğlu, S. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.

- Arslantas, S., Kurnaz, A., Koçak, F., Çalıkçı, N. M., ve Durdal, N. (2010). *Bugünden geleceğe özel eğitim*. 18. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, 13-15 Kasım 2010, Konya.
- Artan, İ. ve Balat, G. (2003). Okul öncesi eğitimcilerinin entegrasyona ilişkin bilgi ve düşüncelerinin incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(1), 65-80.
- Avcı, N. (1999). *Normal sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmalarına ilişkin tutumlarını ve yeterliliklerini değiştirmede farklı eğitim tekniklerinin etkisinin karşılaştırılması*. (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara).
- Avramidis, E., Bayliss, P. & Burden, R. (2000). A survey into mainstream teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in ordinary school in one Local Educational Authority. *Educational Psychology*, 20(2), 193-213.
- Ayral, M. vd. (2011). *Eğitimin, kaynaştırma eğitiminde öğretmen tutumlarına etkisi*. Conference ACAEP – Education for Active Citizenship – Priority in Education, 1-4 Haziran 2011, Romanya.
- Baker, J. M., Zigmond, N. (1995). The meaning and practice of inclusion for students with learning disabilities: themes and implications from the five cases. *The Journal of Special Education*, 29(2), 163-180.
- Batu, S. (2000). *Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Babaoğlu E., ve Yılmaz S. (2010). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(2), 345-354.
- Bozeman, L. E. (2005). *Children left behind: A study of teachers' attitudes toward inclusive education*. (Doctoral dissertation, Capella University).
- Brownell, T. M., Rosenberg, S. M., Sindelar T. P., & Smith, D. D. (2004). Teacher education: toward a qualified teacher for every classroom. In M. A. Sorrells, J. H. Rieth, & T. P. Sindelar (Eds.), *Critical issues in special education* (pp. 243-257). Boston: Pearson Education.
- Diken, H. İ. ve Sucuoğlu, B. (1999). Sınıfında zihin engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 25-39.
- Duman, S. F. (2007). *Kaynaştırmaya yönelik öğretmen destek programının okulöncesi dönemdeki çocukların gelişim düzeylerine etkilerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir).
- Ergül, C., Baydık, B. ve Demir, Ş. (2013). Özel eğitim öğretmen adaylarının ve öğretmenlerinin zihinsel engelliler öğretmenliği lisans programı yeterliliklerine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim*, 13(1),499-522.

- Ertunç, E. (2008). *Kaynaştırma eğitimi uygulanan ilköğretim ikinci kademedeki görev alan beden eğitimi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi hakkındaki bilgi düzeylerinin ve sınıflarındaki engelli öğrencilere bakış açılarının değerlendirilmesi (Adana ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara).
- Foley, R. M., & Pang, L. S. (2006). Alternative education programs: program and student characteristics. *The High School Journal*, Feb/Mar, 10-21.
- Freeman, S., & Alkin, M. (2000). Academic and social attainments of children with mental retardation in general education and special education settings. *Remedial and Special Education*, 21(1), 3-18.
- Friend, M., & Bursuck, W. D. (2002). *Including students with special needs*. Boston: Allyn Bacon.
- Gay, L., Mills, G., & Airasian, P. (2006). *Educational research competencies for analysis and applications* (8th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). *Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim. İlköğretim öğretmenliği lisans tamamlama programı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Lambe, J., & Bones, R. (2006). Student teachers' attitudes to inclusion: Implications for initial teacher education in Northern Ireland. *International Journal of Inclusive Education*, 10(6), 511-527.
- Murawski, W. W., & Swanson, H. L. (2001). A meta analysis of co-teaching research: Where are the data? *Remedial and Special Education*, 22(5), 258-267.
- İzci, E. (2005). Sınıf Öğretmeni adaylarının "özel eğitim" konusundaki yeterlikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 106-114.
- Olson, J. L., & Platt, C. J. (2004). *Teaching children and adolescents with special needs*. New Jersey: Prentice Hall.
- Orel, A., Zerey, Z. ve Töret, G. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(1), 23-33.
- Özdemir, N. (2008). *Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan ve olmayan ilköğretim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar).
- Resmi Gazete. (2012). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. http://orgm.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=608
- Rizzo, T. I. (1985). Attributes related to teacher attitudes. *Perceptual and Motor Skills*, 60(3), 739-742.
- Sarı, H. ve Bozgeyikli, H. (2003). Öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi: karşılaştırmalı bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 183-203.
- Salend, S. J. (1998). *Effective mainstreaming: Creating inclusive classrooms*. New Jersey: Prentice Hall.

- Şahbaz, Ü. ve Kalay, G. (2010). Okulöncesi eğitimi öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(19), 116-135.
- Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2010). *İlköğretim’de kaynaştırma uygulamaları*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., İşcen Karasu, F., Demir, Ş. ve Akalın, S. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin bilgi düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim*, 14(4), 1467-1485.
- Türkoğlu, Y. K. (2007). *İlköğretim okulu öğretmenleriyle gerçekleştirilen bilgilendirme çalışmalarının öncesi ve sonrasında öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir).
- Yaralı, D. (2015). Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 431-456.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. bs.). Ankara: Seçkin Yayınevi
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. bs.). Ankara: Seçkin Yayınevi
- Wilczenski, F. L. (1993). Changes in attitudes toward mainstreaming among undergraduate education students. *Educational Research Quarterly*, 17, 5-17.
- 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname